

Hogyan beszéltek a rómaiak magyarul?

Megtudhatjuk H. Fast *Spartacus* c. regényének fordításából, amely megjelent az Olcsó Könyvtárban is. Történelmi tárgy újszerű feldolgozása teszi sajátos ötvöztté a regényt. Fast úgy írta meg könyvét, hogy az antik Róma szélsőséges gazdasági-társadalmi viszonyaiban Amerika kissé magára ismerjen. Ez a jelképesen korszerűsítő ábrázolásmód érvényesül a regény stílusában is. Az író, hogy mondanivalójának hatását biztosítsa, hogy alakjait közel vigye a klasszikus világtól szellemiségben is meglehetősen messze szakadt amerikai olvasóhoz, „amerikanizálja” stílusát is, különösen akkor, ha alakjai szólalnak meg. Modern nyelven, mai fordulatokkal beszélnek ezek a római patriciusok, polgárok és rabszolgák.

Mitévő legyen a fordító? Az alaki hűség azt kívánja, hogy megőrizze az eredeti mű stílusának jellegét és átültesse jellegzetességeit. A magyar olvasónak a latin műveltségben erősebben gyökeres történelmi szemléletmódja és stílusérzéke viszont arra készíthetné a fordítót, hogy mérsékelje az eredetinek harsogó, mesterkéltnék ható modernségét, tompítsa nyelvének korszerűsítő túlzásait. Egyszóval: próbáljon valóban történelmi levegőt teremteni, valódi korhangulatot felidézni nyelvében, stílusában is.

A *Spartacus* fordítója — érzésünk szerint tévesen — a szatíra felé hajló első megoldást választotta, s ráadásul meg is toldotta a saját, különösségek kedvelésére valló stílusötleteivel. A regény így általában olyan hatást kelt, mint egy frakkos Hamlet vagy egy ifjúkoromban látott római tárgyú amerikai film, amelynek korhűsége annyira hasonlított csak a múlt valóságához, mint az öblögető angol beszédből időnként kirobbanó tömegordítás: *Éjfi szíza!* a film latin címéhez: *Ave Caesar!*

Valami amerikanizált nyelven beszélnek tehát a *Spartacus* alakjai is. Fordításban ez még furcsább képet ad, mert az angolban otthonos, vagy bennszülött nemzetközi szók a magyarban rendszerint rikitón idegen elemek.

Megüti tehát a szemünket, amikor római polgárok ilyen szavakat használnak: *sport*, *tréner* (előfordul az *edző* is; miért nem ezt használja mindig a fordító?), *elit*, *toalett*, *ardon*, *szalon* stb. Ilyen szók természetesen a leíró és elbeszélő részekben is bőven vannak: *desszert*, *filé*, *elikett*, *sablon*, *presztizs*, *gengszter-banda* stb.

Akadnak persze a regényben latin—görög szók is, hiszen Rómában volnánk, de ezeknek nagyon is mai a jelentéshasználatuk. Pl.: *Tipikus* dolog. Kék szem a *gusztusa*. Heléna rögtön *reagált*. Hadd mondjak el *illusztrációképpen* egy történetet. Nem csináltak más *programot* mára. Persze, maga azt hiszi, hogy az én hírnevem... csak afféle *legenda* vagy *fikció*, mi?

Az eddigiekből is látjuk, hogy az előkelő szereplők beszédmodora egészen eszpresszó-stílusú. Még egy-két jellemző példa: Ha az ember manapság *szolidán* akar élni Rómában, *minimum* tíz rabszolgára van szüksége. Lehet, hogy a maga *privát* gyönyörűsége. Ilyen *figura* nincs.

A társalgás sokszor már a mai argot ízeit érezteti. Ime egy kis ízelítő: A katonáim *nem szívhajosak*. Ismerlek, *pubikám*. Egész Róma *fuccs!* Kövér *szivar*. *Vén szatyrok*. Simán belekerült egy millióba. Rendben van, *benne vagyok*. Tiszteskorú *hölgymény*. Jól *kitatarozták* magukat.

Ennek a társasági stílusnak természetes sajátossága, hogy a beszélők önözük és magázzák egymást (a tegezés csak a rabszolgák viszonylatában szokásos). Pl.: *Önnel* tarthatunk. *Maga* túl csinos. Furcsa ez a beszédmód, hiszen a latin nyelv csak a tegezést ismerte. (Talán az angol *you* (te, ön) kettős jelentése is ludas a dologban?)

Ehhez a zsargonhoz, úgy látszik, hozzátartoznak az idegenszerűségek is. Pl.: *Hogy néz ki?* (A fordító ezt különösen kedveli.) Ez is *egy* lehetőség. Az istenek csak *vicc tárgyát képezték számára*. Hogy mégse legyen nagyon rossz véleményünk a rómaiak tudásáról, mindezt ellensúlyozza néhány izes kiszólás: *kis takonypóc*, *mitugrász* könyvelő, *az istenit!* *Itt van a kutya eltemetve*. *Az ördögcsárdást jó egy párszor eljárta velem*.

Megjegyzéseink talán vitathatók, hiszen a fordító nem felelős eredetijéért, és sok olvasó nyilván nem akadt fenn efféle nyelvi „kicsinyességeken”. Az igaz, hogy kritikánk nem nagyon szoktatta rá őket, hogy ilyesmivel törődjenek, de az írókat sem. Lehet, hogy a fordítás hű tükre az eredetinek. A magyar olvasóban azonban, ha némi stílusérzéke van, feltétlenül visszataszító hatást kelt. Sajnáljuk, hogy a fordító ezzel nem számolt.

Kovalovszky Miklós